

Л.М. МІНЕНКО, Г.В. ПІДЛУЖНА

**МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ**

ЧАСТИНА I

НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

Посібник-практикум для студентів педагогічного факультету

**ЖИТОМИР
2004**

УДК 371. 321

ББК – 81.411. 1 р 0

М

Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол №4 від 25 листопада 2002 року).

Рецензенти: Пультер С.О. – кандидат педагогічних наук, професор Житомирського державного університету імені Івана Франка;
Гуменюк В.А. – вчитель-методист, завуч гуманітарної гімназії №23 м. Житомира.

Міненко Л.М., Підлужна Г.В. Методика викладання української мови в початкових класах. Частина 1. Навчання грамоти. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2004.- 52 с.

У навчально-методичному посібнику подано плани практичних занять із методики викладання української мови в початкових класах (розділ „Навчання грамоти”), інструктажі до них та допоміжні матеріали для самостійної роботи студентів: понятійний апарат до розділу, орієнтовні конспекти уроків, розвивальні вправи творчого та ігрового характеру, тести для самоконтролю та ін.

Призначення посібника – допомогти студентам педагогічного факультету у формуванні професійної компетентності.

© Міненко Л.М.

© Підлужна Г.В.

© Вид-во ЖДУ, 2004

Передмова

Якість професійної підготовки майбутніх учителів передбачає формування не тільки теоретичного рівня знань студентів, а й удосконалення практично-методичних умінь, необхідних учителеві для навчання рідної мови в початкових класах, розвитку його професійної самостійності, інтересу до творчої педагогічної діяльності.

Завдання методики української мови як навчального курсу в педагогічному вузі – опанування майбутніми вчителями знань шкільних програм і підручників з рідної мови; розуміння закономірностей формування знань, умінь і навичок молодших школярів з мови; оволодіння студентами методикою формування в учнів системи початкових уявлень і понять з фонетики, лексики, словотвору, морфології, синтаксису, прийомами ознайомлення школярів із найважливішими нормами української літературної вимови та правопису й підвищення їхньої мовленнєвої культури.

Запропоновані методичні матеріали призначені для організації самостійної роботи студентів у процесі підготовки до практичних і лабораторних занять. Посібник-практикум допоможе зорієнтуватися в колі фахової літератури, виборі необхідного дидактичного матеріалу.

Посібник укладено відповідно до діючої програми з навчання грамоти, яка передбачає навчання в умовах особистісно орієнтованого підходу.

Список рекомендованої літератури до розділу „Методика навчання грамоти”

I. Підручники та навчально-методичні посібники

1. Барташнікова І.А., Барташніков О.О. Як навчити малюка 5-6 років читання? – Тернопіль: Богдан, 1998. – 56 с.
2. Вашуленко М.С. Навчання грамоти в 1 класі: Посібник для вчителів. – К.: Рад.школа, 1986. – 66 с.
3. Вашуленко М.С., Скрипченко Н.Ф. Буквар: Підручник для 1 класу. – К.: Освіта, 2001. – 143 с.
4. Кирей І.Ф., Трунова В.А. Методика викладання каліграфії в початковій школі. – К.: Вища школа, 1994. – 143 с.
5. Методика викладання української мови: Навч.посібник / С.І.Дорошенко, М.С. Вашуленко, О.І.Мельничайко та ін.; За ред. С.І.Дорошенка. – К.: Вища школа, 1992. – 398 с.
6. Миколайчик М., Цимбалюк Я. Нетрадиційні методики навчання читання: Збірник анотацій на допомогу вчителям 1-4 класів, студентам педвузів та педучилищ. – Рівне, 1998. – 47 с.
7. Онищенко О. Особливості навчання шестиліток // Поч. школа. – 2002. - №11.
8. Прищеп К.С. Колесниченко В.І. Буквар: Підручник для 1 класу. – К.: Форум, 2000.
9. Прищеп К.С. Навчання грамоти. – К.: Форум, 2002. – 143 с.
10. Програми середньої загальноосвітньої школи. 1-2 кл. – К.: Почат. школа, 2001. – 296 с.
11. Савченко О.Я. Урок у початкових класах: Навчально-методичний посібник. – К.: Освіта, 1993. – 224 с.
12. Сапун Г.М., Пачашинська М.О., Орап М.О. Уроки навчання грамоти. – Тернопіль: Підручники і посібники, 1998. – 160 с.
13. Сапун Г., Пачашинська М. Уроки навчання грамоти (письмо та розвиток мовлення). – Тернопіль: Підручники та посібники, 2002. – 135 с.

14. Скрипченко Н.В., Прищепа О.Ю. Уроки письма в 1 класі. – К.: Рад. школа, 1986. – 144 с.
15. Цікава дидактика. Українська мова. 1-4 класи / Автор-упорядник І.Є. Серпухова.- Харків: Веста: Видавництво „Ранок”.- 2003.- 304 с.

II. Статті з журналу „Початкова школа”

1. Вашуленко М., Прищепа О. Календарне планування уроків української мови в 1 класі // Почат. школа. – 2001. - №9.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти // Почат. школа. – 2001. - № 1.
3. Джежелей О., Ємець А., Коваленко О. Система вправ: слухаємо, говоримо, читаємо і пишемо // Почат. школа. – 2000. - № 5.
4. Едігей В. Нове читання // Почат. школа. – 2000. - №№9, 10, 12; 2001. - №№2, 3.
5. Клименко С., Клименко Ю. Дидактичний матеріал з українського читання // Почат. школа. – 2001. - №2.
6. Козоріз Л. Усвіті казки чарівної // Почат.школа. - 2000. - №10.
7. Кравченко Т. Розвиток пізнавальної активності у дітей 6-річного віку на уроках навчання грамоти // Почат.школа. – 2002. - №11.
8. Крупська Г. Це рідне слово – Батьківщина (інтегрований урок у 1 класі) // Почат.школа. – 2000. - №9.
9. Лебедева І. Формування навичок каліграфічно правильного письма // Почат. школа. – 2000. - №3.
10. Мартиненко В. Робота з дитячою книжкою // Почат.школа. – 2001. - №6.
11. Орап М. Комплексні вправи для розвитку мовлення в період навчання грамоти // Почат. школа. -1997. - №12.
12. Мартянова Т. Урок навчання грамоти у 1 класі // Почат. школа.- 2004.- №9.
13. Прищепа К. Особливості навчання грамоти за новим Букварем // Почат.школа. – 2000. - №№7,8.
14. Система контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи // Почат. школа. – 2001. – №10.
15. Скрипченко Н.Ф., Антипець В.П. Диференційоване навчання грамоти (читання) // Почат. школа. – 1993. - №12.
16. Слабеньк Л., Семиног Т. Уроки письма в період навчання грамоти // Почат. школа. -2002. - №11.
17. Сорокоуст О. Прийоми оцінювання шестилітніх першокласників // Почат. школа. – 2001. - №12.
18. Ткачук В.М. Матеріали до уроків письма в букварний період // Почат. школа. – 1996. - №10.
19. Українець Н. Диференційовані завдання з навчання грамоти // Почат. школа. – 2001. - №3.
20. Шевчук Л. Навчання грамоти (після букварний період) // Почат. школа.- 2002.- №4.
21. Яцента Л. Як навчити шестиліток читати // Почат. школа. – 2002. – 31.

ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ **до розділу „Навчання грамоти”**

Аналітичні звукові вправи – система прийомів, спрямованих на виділення конкретних звуків зі слів „живого мовлення”. Найбільш поширені прийоми:

- виділення найчастіше вживаного звука в скоромовці, віршику з абетки, наборі слів;
- виділення спільного звука в словах-відгадках до загадок, у назвах предметів, зображених на малюнках;
- виділення першого й останнього звуків у заданих учителем словах на основі підкресленої їх вимови;
- впізнавання звука за описом його артикуляції;
- наведення прикладів слів із поданими звуками.

Аналіз (грец.) – розклад, розчленування; процедура для дослідження зв'язків між елементами, що безпосередньо утворюють одиницю вищого порядку. У методиці навчання грамоти мається на увазі виділення речення з мовленнєвого потоку, послідовне називання слів у реченні, поділ слова на склади, виділення звуків у складі. У процесі роботи на підготовчому етапі до вивчення нової літери під аналізом розуміється система прийомів виділення нового звука (зуків) зі слів „живого мовлення”.

Артикуляція (лат.) – робота органів мовлення в процесі мовотворення. Утворенню кожного звука відповідають певні положення органів мовлення. Розрізняють **голосні** звуки (вокали) та **приголосні** звуки (консонанти). Основою артикуляції голосних є відкритий голосовий канал. В утворенні голосних найбільше значення має язик, який, змінюючи свою форму й положення в ротовій порожнині, створює відповідний об'єм і форму резонатора. В артикуляції приголосних беруть участь кінчик язика, передня частина спинки язика, нижня губа. Вони утворюють перешкоду видихуваному повітрю, внаслідок чого виникає шум, що становить основний акустичний елемент приголосних.

Аудіювання (процес слухання й розуміння усних висловлювань) – один із видів мовленнєвої діяльності.

Велика літера – графема в системі алфавіту, протиставлена за написанням і функціонально малій літері.

Висловлення – одиниця мовлення, побудована за законами мови; речення, що розглядається з боку його комунікативної організації.

Гігієна письма, читання – сукупність вимог, дотримання яких у процесі навчання забезпечить збереження нормальної життєдіяльності організму дитини, її здоров'я.

Говоріння – один із 4 видів мовленнєвої діяльності, полягає в переведенні внутрішнього мовлення у звукове, озвучення. Результат говоріння – усне висловлювання. Трудність оволодіння говорінням для учнів полягає в його швидкості, спонтанності й непередбачуваності, неможливості швидко обдумати (обміркувати) ситуацію спілкування.

Графема (грец.) – найменша смислорозрізнювальна одиниця писемної мови, що відповідає фонемі в усному мовленні.

Графіка (грец.) – сукупність усіх рукописних та друкованих знаків певної мови.

Графічні помилки – це помилки, зумовлені неточним знанням графіки, зокрема способів позначення на письмі звуків, розділових знаків; неправильні накреслення букв, їх пропуски, перестановки, заміни.

Дивергенція (лат. – виявляти розбіжність) – розщеплення двох фонем – перетворення однієї фонемі (звука) у дві різні залежно від позиції в слові.

Дикція (лат.) – вимова звуків у словах.

Звуконаслідувальні слова – слова, що передають акустичні уявлення мовців про звуки й шуми природи, деякі процеси, крики тварин.

Зв'язне мовлення – побудова висловлювання як логічного викладу думки, послідовного чи паралельного розгортання її в підтемах.

Зоровий малюнковий диктант – переважно словниковий – самостійний запис слів – назв предметів, зображених на картках.

Конструювання – синтетична вправа, яка полягає в самостійному складанні чи доборі учнями речень заданих типів, словосполучень, форм слова та ін.

Методика навчання грамоти – розділ методики початкового навчання; вивчає методи формування в учнів першого класу елементарних умінь читання, письма й розвитку мовлення.

Методист – спеціаліст у галузі методики навчання, а також працівник методичного закладу. Методист узагальнює й поширює досвід кращих учителів і шкіл, допомагає вчителям у проведенні навчально-виховної роботи, організовує підвищення кваліфікації вчителів і всю методичну роботу в школі. Методист організовує впровадження нових методичних рекомендацій, нових програм, підручників, навчального приладдя. Методист – дослідник, співробітник науково-дослідного інституту чи кафедри педвузу, університету, проводить дослідницьку роботу з методики навчання.

Методичні рекомендації – документ, що зазвичай видається у вигляді брошури, чи заключна частина наукового звіту (дисертації), в якій містяться короткі й чітко сформульовані положення, які є висновками з вивченого або узагальненого досвіду вчителів, шкіл чи проведеного дослідження. Методичні рекомендації адресуються практичним працівникам і (учителям, директорам шкіл, методистам) і є засобами впровадження нового в практику шкіл.

Мовлення – 1. Діяльність людини, процес використання мови з метою спілкування, пізнання. 2. Результат діяльності: висловлювання, пісні, вірші.

Набірне полотно – посібник, що використовується головним чином у першому класі в період навчання грамоти, становить собою полотно з кишеньками для розрізної азбуки, фішок, схем тощо.

Навчання грамоти – методично розроблений процес навчання в 1 класі за „Букварем”, навчання читати й писати. Оволодіння грамотою – найважливіша умова подальшого навчання в школі.

Наголос – виділення складу в слові силою голосу.

Письмо – 1. Графічна система фіксування мовлення. Українське письмо фонематичне, буквене. 2. Вид мовленнєвої діяльності людини: процес кодування слів і тексту за допомогою графічних знаків, букв.

Розвиток мовлення в школі – формування в учнів умінь та навичок усного й писемного мовлення, одне з головних завдань навчання мови. Розвивати мовлення школярів - означає вчити їх вільно й правильно, відповідно до норм літературної мови користуватися мовою як засобом спілкування й пізнання.

Спостереження над мовою (мовленням) – вид мовного аналізу, що полягає в знаходженні учнями в тексті тих чи інших мовних явищ, в їх коментуванні, узагальненні, використанні у власному мовленні.

Сучасний метод навчання грамоти – звуковий аналітико-синтетичний метод. Уперше введений К.Д.Ушинським у середині 60-х років XIX століття.

Текст (лат.) – писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність менших мовних одиниць – речень, об'єднаних смисловими та формально-граматичними зв'язками.

Тематичний словник, тезаурус (грец.) – словник, що подає лексичний склад мови за поняттєвими рубриками, або сукупність слів, об'єднаних темою.

Фонематичний (фонетичний) слух – здатність розрізняти в мовленнєвому потоці окремі звуки, виділяти задані звуки, співвідносити їх із буквами. Від рівня розвитку фонематичного слуху значною мірою залежить засвоєння орфоєпії, орфографії.

ТЕМА № 1

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГРАМОТИ. АНАЛІЗ ПРОГРАМИ, ПІДРУЧНИКІВ, НАВЧАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

МЕТА. Ознайомлення з чинною програмою з навчання грамоти та навчальними підручниками - діючими „Букварями”, „Супутником Букваря”; зошитами для письма й розвитку мовлення.

ОБЛАДНАННЯ. Діючі підручники, зошити з друкованою основою, навчальні посібники з навчання грамоти.

ІНСТРУКТАЖ. Для роботи на занятті всім студентам необхідно:

- 1) попередньо ознайомитись із новими підручниками, підготуватися до їх аналізу за поданою схемою;
- 2) придбати (купити, взяти в бібліотеці тощо) навчально-методичні посібники з навчання грамоти.

ЗМІСТ РОБОТИ НА ЗАНЯТТІ

1. Коротко розкрити суть трьох змістових ліній, за якими будується освітня галузь (навчальний предмет) „Українська мова” в початковій школі.
2. Чітко з'ясувати структуру та зміст програми з навчання грамоти (читання і письма окремо).
3. Аналіз „Букваря” М.С.Вашуленка, Н.Ф.Скрипченко.
4. Аналіз „Букваря” К.С.Прищепи, В.І.Колесниченко (схема аналізу додається).
5. Аналіз зошитів для письма і розвитку мовлення.
6. Ознайомлення з навчальним матеріалом для навчання грамоти.

Кожен студент представляє свої матеріали: навчальні книги, посібники для вчителів, збірники дидактичного матеріалу, абетки тощо.

ДОПОМІЖНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

У „Пояснювальній записці” до нової програми (2003 р.) зазначено, що основна мета курсу української мови – забезпечити розвиток, удосконалення вмінь і навичок усного мовлення (слухання-розуміння, говоріння); навчити дітей читати й писати; сформувати певне коло знань про мову та мовні вміння; забезпечити мотивацію навчання рідної мови.

Навчання української мови має бути спрямованим також на розвиток загальнонавчальних умінь:

організаційних – добирати необхідне обладнання до уроку, розкласти його в потрібному порядку; за вказівкою вчителя включатися в роботу; дотримуватись єдиних вимог до оформлення письмових вправ; правильно користуватися навчальною книжкою; дотримуватись правильної постави під час читання та письма;

загальнопізнавальних – виділяти в предметах певні ознаки (розмір, форму тощо); знаходити в двох предметів однакові, схожі та різні ознаки; зіставляти групи предметів за однією суттєвою ознакою; робити висновок-узагальнення після виконання навчального завдання (з допомогою вчителя);

контрольно-оцінних – знаходити фактичні помилки в ході зіставлення результатів власної роботи зі зразком; оцінювати наслідки своєї діяльності за орієнтирами, даними вчителем (правильно, красиво, що саме; якщо помилився, то в чому; що треба змінити та ін.).

Зверніть увагу! У нових програмах вперше акцентується увага на необхідність формувати в школярів почуття відповідальності за виконане завдання, готовність самостійно працювати з новим матеріалом, мати власну думку з приводу обговорюваних питань, обґрунтовувати її. Необхідно реалізувати значні можливості уроків рідної мови для розвитку соціальних навичок учнів шляхом організації діяльності в парах, групах.

Відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти українська мова як навчальний предмет будується за такими змістовими лініями:

- комунікативною (основна, передбачає розвиток усного й писемного мовлення, вміння користуватися мовою як засобом спілкування, пізнання, впливу);
- лінгвістичною (спрямована на засвоєння школярами знань про мову, формування мовних умінь, що носять пропедевтичний характер);
- лінгвоукраїнознавчою (передбачає розширення уявлень учнів про історію та культуру українського народу).

Зазначені змістові лінії пронизуються діяльнісною лінією, яка забезпечує формування умінь і навичок.

Схема аналізу „Букваря”

I. Вихідні відомості про підручник

1. Автор (автори).
2. Назва видавництва, рік видання.
3. Обсяг (кількість сторінок).
4. Загальна відповідність програмі, для реалізації якої підручник було складено.

II. Добукварна частина

1. Які основні програмні завдання розв’язуються в цій частині підручника?
2. У який спосіб (за допомогою якої системи умовних позначень) формується уявлення про основні мовні одиниці: речення, слово, склад, звук? Наскільки умовні позначення, прийняті в „Букварі”, відображають природу цих мовних одиниць, їх істотні ознаки?
3. Схарактеризувати зміст ілюстративного матеріалу з точки зору розвитку мовлення дітей: сюжетні ілюстрації, серії сюжетних малюнків, предметні малюнки, спрямовані на збагачення словникового запасу першокласників.
4. Чи є в цій частині підручника матеріал, призначений для формування в учнів загальнонавчальних умінь і навичок, передбачених програмою?

III. Букварна частина

1. Принцип, за яким встановлено послідовність вивчення букв протягом букварного періоду.
2. Простежити за системою звукового та звуко-буквеного аналізів.
3. Які букви опрацьовуються на початковому етапі букварного періоду? Яка система їх подачі на сторінці чи сторінковому розвороті?
4. Які елементи входять до системи навчання читати (букви, склади, слова, мікротексти, тексти)?
5. Яку систему вивчення букв **я, ю, є** запроваджено в „Букварі”? Наскільки вона відповідає фонетичній природі цих літер – відображає їх звукове значення?
6. Аналіз текстів букварного періоду (художність, доступність, відповідність дитячим інтересам), співвідношення прозових та віршованих текстів. Виховний потенціал текстового матеріалу.
7. Наявність у „Букварі” текстів, що належать до так званих малих жанрів (скоромовок, потішок, дитячих пісеньок, загадок, прислів’їв, народних прикмет тощо), їх зв’язок із загальним змістом сторінок, сторінкових розворотів.

IV. Художнє та технічне оформлення підручника

1. Зміст обкладинки, наскільки вона відображає специфіку підручника з навчання грамоти.
2. Оформлення форзаців: яку інформацію вони несуть для учнів, наскільки є функціональними.
3. Цілісність художнього оформлення книги, дотримання певного стилю в подачі ілюстрацій.
4. Наявність матеріалу ігрового характеру, його дидактичні функції та роль у забезпеченні принципу емоційності навчання.

5. Відповідність шрифту віковим особливостям учнів. Аналіз побудови сторінок „Букваря” з точки зору гігієнічних вимог.

У. Висновок про підручник, його загальна науково-методична оцінка

ТЕМА № 2

ЗВУКОВИЙ АНАЛІТИКО-СИНТЕТИЧНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

МЕТА. Формування навичок визначення раціональних прийомів звукового аналізу, розвитку в школярів фонематичного слуху, прийомів звукового та буквеного синтезу.

ОБЛАДНАННЯ. Предметні малюнки, звукові та складові моделі слів, збірники дидактичного матеріалу, складові таблиці.

ІНСТРУКТАЖ. Перед ознайомленням із буквою школярі докладно опрацьовують звук (звуки), що позначається певною буквою. Для цього вчитель використовує прийоми звукового аналізу та синтезу. Після ознайомлення з буквою учні засвоюють буквений синтез, працюють із розрізною азбукою, таблицями складів, виконують аналітико-синтетичні вправи.

ЗМІСТ РОБОТИ НА ЗАНЯТТІ

I. З'ясувати теоретично.

1. Коротко охарактеризувати теоретичні основи сучасного методу навчання грамоти (теоретичні засади, основні принципи, система прийомів звукового аналізу й синтезу).

II. Підготувати практично.

1. Користуючись підручником чи посібниками, доберіть прийоми звукового аналізу для виділення голосного та приголосного звуків (за власним вибором).

Підготуйтеся до проведення фрагмента уроку навчання грамоти (читання) „Виділення виучуваного звука(ів)”. Використання наочності, ігрових форм роботи, різного дидактичного матеріалу – обов'язкове.

2. Доберіть прийоми звукового синтезу (відповідно до обраних для аналізу звуків). Підготуйтеся до проведення фрагмента уроку навчання грамоти (читання) із застосуванням прийомів звукового синтезу.

3. Розробіть вправи буквеного синтезу за аналогією до поданих у підручнику (посібниках). Підготуйтеся до проведення фрагментів уроку з використанням допоміжних засобів, ігрових форм.

4. Письмово. Доберіть кілька (до 6-и) буквених аналітико-синтетичних вправ як основи для читання. Підготуйтеся до програвання їх у формі фрагмента уроку.

ВИСНОВОК. Назвіть послідовність роботи над виучуваним звуком.

ДОПОМІЖНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Цікаві аналітико-синтетичні вправи зі звуками та буквами

1. Утворіть нове слово, замінивши голосний: *кіт, сам, так, сак, білка, річка, лапа, дати.*
2. Гра „Намисто”. Учень називає слово, а далі діти „ланцюжком” добирають слова, що починаються останнім звуком попереднього слова. Наприклад: мама-апельсин-ножиці-індик і т.д.
3. Гра „Телеграфісти”. Учитель промовляє окремі звуки, а діти складають із них слова. Наприклад: [л'], [і], [т], [о] → літо.
4. Гра „Вередливі звуки”. Учитель у казковій формі ставить перед школярами завдання: „Жили собі, були собі звуки в словах, а потім завередали й повтікали. Потрібно звуки відшукати й поставити на місце”. Далі вчитель промовляє слова, в яких відсутній перший звук, а діти його відновлюють. Наприклад: ...іт, ...аштан, ...тільчик, ...онце і т.п.
5. Гра „Скільки пальчиків – стільки звуків”. Діти заплющують очі. Учитель називає склади, пізніше – слова, а діти показують кількість звуків у них на пальчиках.

6. Додавши дзвінкі приголосні, утворіть нові слова від запропонованих: *коса (р), рука(в), буква(р), вір(звір), лин(млин)*.

7. Додавши глухі приголосні, утворіть нові слова від запропонованих: *чума(к), коза(к), буря(к), трава(страва), мак(смак), лан(план), лід(плід), порт(спорт)*.

8. Утворіть слова, переставивши букви місцями. Як називається казка, в якій наявні всі ці герої? Яке слово тут зайве?

Кажаб, шкима, яркаці, їокжач, кужив, шокрахов, лохаб, ітокчоб.

9. Складіть слова й прочитайте прізвища видатних українських поетів:

К, О, Е, Ш, В, Ч, Е, Н;   *Г, О, В, І, Л, Б;*

О, К, Ф, Н, А, Р;   *У, А, К, Р, А, Ї, К, Н.*

У якому з цих слів звуків більше, ніж букв? Доведіть.

10. Відтворіть прислів'я, вставивши букви, що позначають голосні звуки.

Пр...ц...   з...р...   в...рн... .

Х...ч...ш   ...ст...   к...л...ч...-н...   с...д...н...   п...ч... .

М...л...ньк...   пр...ц...   кр...ц...   з...   в...л...к...Б...зд...лл... .

11. Прочитайте, знайдіть букви – „жартівниці”.

Запишіть слова правильно, зробіть звукові схеми цих слів.

- *Вночі цвітуть у небі квіти.*

-Салат! Салат! – гукають діти.

- *Охав автобус, віз пасажирів:*

Вчених пташок й дресированих звірів.

12. Випишіть у дві колонки: в першу – слова, в яких 2 склади; у другу – слова, в яких 3 склади.

Батько, капуста, адреса, учень, восени, ранець, ящик, учитель, казка, неділя.

Підкресліть першу букву в кожному слові. Якщо завдання виконано правильно, то дізнаєтесь, що купила матуся на базарі.

13. Подані слова запишіть у дві колонки: в першу – слова з наголосом на другому складі; у другу – слова з наголосом на першому складі.

Письменник, рибалка, голуб, адреса, осінь, двері, цибуля, учень, ялинка, єдність.

Підкресліть у кожному слові першу букву. Якщо ви правильно виконали завдання, то отримаєте частину народного прислів'я. Доповніть його.

14. Випишіть слова з двома складами.

Неділя, буряк, вулиця, іній, кінь, лисиця, липа, камінь, квасоля, айстра.

Підкресліть у кожному з виписаних слів першу букву. Якщо ви правильно виконали завдання, то дізнаєтесь, кого діти зустріли в лісі.

15. За цими початковими буквами запишіть назви предметів, що знаходяться в їдальні: *с, в, к, л, т..*

16. Відгадайте, що це.

1) Люблять нас усі збирати   3) З „те” – скрізь тихо.

Після дощукі в ліску.

З „ем” – для їжі лихо:

А як букву „ге” відняти,

Погризе, ще й у нору занесе.

Будем плавати в ставку.

2) З „ен” – частина доби,

4) З „ве” – росте на голові,

З „не” – гріє щозими.

З „ка” – на полі із землі.

(За матеріалами книги: Капінус Н.О., Андронova І.Ф., Баранова О.М., Шевчик Л.О. Творчі завдання для учнів початкових класів.- Харків: Основа, 2004.- 93 с.)

Цікава інформація для майбутнього педагога

•Кожній мові притаманна власна звукова особливість, тобто співвідношення голосних і приголосних звуків, твердих і м'яких, дзвінких і глухих тощо. Французька мова найбільш відрізняється від інших мов носовими звуками, арабська – різними відтінками горлових, польська – твердими та м'якими шиплячими.

•Про милозвучність нашої мови свідчить такий факт. У 1928 році в Парижі відбувся конкурс мов, що мав на меті визначити, яка мова найприємніше звучить. Зачитували тексти різними мовами. Звучали на конкурсі й вірші Т.Г.Шевченка. Серед чотирьох переможниць конкурсу українська мова посіла третє місце після французької та італійської, залишивши після себе мову фарсі (перську). Так журі конкурсу оцінило мелодійність, виразність, пісенність нашої мови, яка відзначається багатством і чистотою звуків.

• Чи є в українській мові слово, яке починалося б літерою И? Виявляється, є. Це слово „ирій”, фонетичний варіант до слів „ірій”, „вирій”. Вирій – це казкова країна, теплий край, зелений рай, куди відлітають зимувати птахи.

Слово „ирій” використав сучасний письменник Володимир Дрозд у назві своєї повісті, яка має підзаголовок „Весела, лірично-химерна повість”.

• Слова, що складаються з одного звука, є в усіх мовах світу (у нас – це сполучники **і, й, а**, деякі прийменники). Але є ще й слова – назви предметів, що позначаються однією літерою. Так, на півдні Франції є місто Е, яке славиться своїми лікувальними водами, в Норвегії є містечко А, а в басейні Печори річка Ю.

(За матеріалами книги: Г.Одинцова, Я.Кодлюк. Цікавинки на уроках рідної мови. – Тернопіль: Підручники й посібники, 2001.- 128 с.).

ТЕМА №3 ДОБУКВАРНИЙ ПЕРІОД НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

МЕТА. Формування вмінь планувати зміст уроків читання в період навчання грамоти, добирати навчальний матеріал.

ОБЛАДНАННЯ. Предметні та сюжетні малюнки, звуко-складові моделі слів, схеми речень, фішки для звукового моделювання.

ІНСТРУКТАЖ. За одним із трьох питань теоретичної частини підготовки до заняття буде запропоновано письмову самостійну роботу (до 10 хв.). Для проведення фрагментів уроків необхідно виготовити індивідуальні та демонстраційні засоби навчання (фішки, схеми речень, складові й звукові моделі слів тощо).

ЗМІСТ РОБОТИ НА ЗАНЯТТІ

I. З'ясувати теоретично.

1. На основі програми окреслити коло елементарних аналітико-синтетичних умінь у роботі:
  - а) над текстом;
  - б) над реченням;
  - в) над словом (складами, звуками), якими повинні оволодіти першокласники в добукарний період навчання грамоти.
2. Зміст роботи з розвитку усного мовлення школярів у підготовчий період.
3. Зміст уроків навчання грамоти (письма).

II. Підготувати практично.

1. Ознайомтесь із конспектами уроків навчання грамоти в підготовчий період у посібниках для вчителів, запропонованих у списку літератури.
2. Підготуйтеся до проведення фрагментів уроків:
  - формування уявлень про слово;
  - формування уявлень про речення;

- формування уявлень про текст;
- формування уявлень про звуки мовлення, голосні та приголосні звуки.

ДОПОМІЖНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

• Добукварний період навчання грамоти триває три з половиною тижні, оскільки передбачає проведення 16 уроків підготовки до читання та 12 уроків підготовки до письма (всього 28 уроків навчання грамоти, по 8 уроків щотижня, з яких – 4 уроки читання, 3 уроки письма та 1 година ділиться на роботу з дитячою книжкою й розвиток зв'язного мовлення).

• Початкові уявлення першокласників про слово, речення, текст, а також фонетичні уявлення формуються практично, шляхом спостережень за зразками „живого” мовлення. Наприклад, поняття про голосні звуки доцільно формувати за такими етапами:

1. Виділення голосного звука зі слова шляхом використання одного з прийомів звукового аналізу (наприклад, протяжно вимовляючи звук: оса-а-а). При цьому термін „голосний звук” не використовується.

Після кількаразового промовляння дітьми звука [а] ставимо запитання:

- Чи натрапляє повітря на перешкоду під час вимови цього звука?

(Під час спостережень за вимовою діти можуть користуватися дзеркальцями).

2. Узагальнення спостережень. Введення терміна „голосний звук”.

3. Ознайомлення з умовною позначкою: ●

4. Вправи на закріплення: впізнавання голосних звуків у запропонованих учителем словах; добір дітьми слів із голосними звуками в різних локальних позиціях; гра „Впіймай голосний звук” та ін.

• Розвиток мовлення в добукварний період навчання грамоти передбачає:

а) вдосконалення звуковимови;

б) збагачення, уточнення й активізацію словникового запасу школярів;

в) вдосконалення граматичної будови усного мовлення (роботу над реченням);

г) роботу над культурою мовлення.

Відповідно до вимог нової програми особливу увагу в добукварний період необхідно приділити формуванню таких навичок мовленнєвої діяльності, як побудова відповідей на запитання за прослуханим текстом чи малюнком; слухання-розуміння невеликих текстів; відтворення (за ролями) діалогів із прослуханих казок, розповідей.

Цікаві вправи з розвитку мовлення й мислення

„Швидко слово називай – йому риму добирай”

Листок – колобок - ...   Оса – роса - ...

Гілка – бджілка - ...   Рак – грак - ...

„Скажи навпаки”

Великий - малий, холодний - ..... широкий - ..., веселий - ..., високий - ..., тонкий - ... .

„Кому що потрібно?”

Лікар – халат, ліки, термометр ....

Учитель – журнал, книги, зошити....

Кухар – продукти, ніж, каструлі ....

Столяр – пилка, молоток, рубанок ....

„Розумники”. Згадайте, якого слова не вистачає в римованому рядку.

Сійся, жито і пшениця, -

Буде дітям .... (паляниця).

Для веселої малечі

Бублик вигляне із ... (печі).

А рум'яний ... (колобок)

Скочить прямо на зубок.

„Хто це ? Що це?“

Рідна, лагідна, найдорожча – хто?

Запашний, смачний, рум'яний – що?

Білий, холодний, пухкий – що?

Червоне, солодке, соковите – що?

Весняний, сонячний, теплий – що?

Руда, пухнаста, хитра – хто?

„Доповни речення“

Діти, звісно, вчаться в ... (школі),

А комбайн працює в ... (полі).

Ми лікуємось в ... (лікарні),

А стрижемося в ... (перукарні).

Ліки беремо в ... (аптеці),

А книжки – в .. (бібліотеці).

„Виправ помилки“

Засобакали гавки,

Закицькали нявки,

Зажабали кваки,

Закачкали кряки,

Закізкали меки,

Забаранали беки,

За зірки сховалось небо.

Перестав усе як треба.

„Добери слово“

Ясний як ....

Гарний як .....

Солодкий як .....

Веселий як ....

Солоний як ...

Темний як ....

„Хто (що) чим славиться?“

Соловейко - ...

Джерельце - ...

Колос - ...

Сонце - ...

Квітка - ...

Школа - ...

„Що було далі?“ Учитель пропонує школярам речення, що є початком розповіді. Діти продовжують її.

Данилко дуже швидко їхав на велосипеді. ...

Оксанка помітила під деревом пташенятко. ...

Михайлик запізнився на урок. ...

Олесі подарували кошенятко. ...

• У добукварний період навчання грамоти на уроках письма (12 год.) у першокласників формуються такі вміння:

- правильно сидіти під час письма, дотримуючись гігієнічних правил; користуватися навчальним приладдям (олівцем, ручкою, зошитом);

- орієнтуватися на сторінці зошита, аркуші альбому; знаходити основний рядок (верхню та нижню рядкові лінії), допоміжні рядки та міжрядкову лінію, похилу (контрольну) лінію сітки зошита;

- обводити контури предметних малюнків, фігур за трафаретами; заштриховувати контурні малюнки різноспрямованими лініями, розфарбовувати малюнки; продовжувати розпочаті орнаменти, узорі; складати їх із різних графічних елементів;

- проводити прямі лінії (вертикальні, горизонтальні, похилі вліво, вправо), ламані, хвилясті, петельні (перервним і неперервним рухом руки);

- писати лінії, подібні до елементів літер: прямі з верхнім і нижнім заокругленням, верхньою й нижньою петлею; овали, півовали.

• **Зверніть увагу!**

Положення зошита під час письма до ознайомлення дітей із контрольною похилою лінією сітки зошита залишається паралельним до нижнього краю парти. На наступних уроках зошит розташовується похило.

ТЕМА № 4

БУКВАРНИЙ ПЕРІОД НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

МЕТА. Формувати вміння добирати раціональні прийоми читання залежно від рівня сформованості в першокласників навичок синтезувати звуковий і буквений матеріал.

ОБЛАДНАННЯ. Каса букв і складів, розрізна азбука, складові таблиці, аналітико-синтетичні вправи, абаки.

ІНСТРУКТАЖ. Підготуватися до письмової самостійної роботи (до 10 хв.) та до обговорення таким проблем:

1) Основний принцип вивчення літер за „Букварем”, його переваги в порівнянні з алфавітним. 2) Значення й місце вправ з моделювання та конструювання мовних одиниць у структурі уроків читання й письма. 3) Вимоги до дидактичного матеріалу, що використовується на уроках навчання грамоти (читання й письма).

Приставаючи до методичних розробок фрагментів уроку читання, необхідно докладно проаналізувати відповідні конспекти уроків у посібниках М.С.Вашуленка, К.С.Прищепи та інших. Для розробки фрагментів обрати один тематичний розворот „Букваря” (за власним вибором).

ЗМІСТ РОБОТИ НА ЗАНЯТТІ

I. З'ясувати теоретично.

1. Коло вмінь, якими повинні оволодіти першокласники на уроках читання та письма в букварний період (бажано законспектувати з програми).

2. Структура уроку читання (вивчення нової літери).

II. Підготувати практично.

1. Проаналізуйте матеріал сторінок „Букваря” для застосування буквеного синтезу. Підготуйте ескізи власної наочності: таблиці складів, аналітико-синтетичні вправи, таблиці слів для читання (вибір букв за власним бажанням).

2. Використовуючи наочні засоби навчання, запропонуйте варіанти завдань для формування в учнів умінь читати: прямі склади ускладненої структури, цілі слова, сполучення слів.

3. Підготуйтеся до моделювання фрагментів уроку:

- ознайомлення з новою літерою, її графічним зображенням;
- читання обернених і прямих складів, складів ускладненої структури (в центрі уваги – розширення поля зору);
- читання цілих слів.
- Зверніть увагу на розвиток складового способу читання (розрізна азбука, картки складів, складові таблиці, динамічні складові та словникові абаки, малюнки з неповним підписом).

ДОПОМІЖНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

• Букварний період навчання грамоти триває з кінця вересня по 23 березня й передбачає проведення 92 уроків читання та 69 уроків письма (всього 161 год.).

На уроках читання здійснюється формування й розвиток таких знань і вмінь школярів:

- позначення звуків буквами;

- навчання основного прийому читання прямого складу з орієнтацією на букву, що позначає голосний звук;
- засвоєння способів позначення м'якості приголосного звука за допомогою букв *і, ь, я, ю, ь, є*;
- позначення за допомогою букв *я, ю, є* м'якості попереднього приголосного та відповідного голосного;
- позначення за допомогою букв *я, ю, є, ї* двох звуків: [й]₊ відповідний голосний;
- ознайомлення з апострофом, буквосполученнями *дж, дз* та їх звуковими значеннями;
- читання слів із поступовим ускладненням їх звуко-складової структури;
- розвиток навичок читання складами та цілими словами, читання речень та коротких текстів, практичне засвоєння розділових знаків (крапка, кома, знак оклику, знак питання);
- формування початкових навичок вибіркового читання.

Зверніть увагу! Нова програма вперше передбачає формування навички миттєвого впізнання найбільш уживаних у букварі слів, що складаються з 2-4 літер (ти, де, та, мама, брат і т.п.).

Крім того, звертається увага на формування вмінь читати матеріали, що мають комунікативне навантаження (інструкцій до ігрових і навчальних завдань; вітань, прохань, вибачень тощо).

• Одним із найважливіших завдань сучасної початкової школи є формування мовленнєвої особистості молодшого школяра. З огляду на значущість цього завдання в Державному стандарті початкової освіти й навчальній програмі з української мови для 1-4 класів визначено основну змістовну лінію – комунікативну, яка передбачає розвиток усного й писемного мовлення учнів, їхнє вміння користуватися мовою як засобом спілкування, пізнання та впливу.

Аудіювання (процес слухання й розуміння усних висловлювань) – один із видів мовленнєвої діяльності учнів початкових класів. Механізм аудіювання передбачає :

1) сприймання потоку звуків і розпізнавання в ньому слів, речень, абзаців тощо; 2) усвідомлення значень слів, речень, абзаців.

Синтезуючи та аналізуючи сприйняте висловлювання, учень має виділити в ньому цікаве, важливе й головне, а також менш важливе й другорядне.

Найхарактернішими є такі форми аудіювання:

1. Аудіювання мовлення співрозмовник в процесі діалогу.
2. Аудіювання розгорнутого монологічного або діалогічного мовлення інших людей.

У різноманітних життєвих ситуаціях ці форми часто поєднуються, переходять одна в одну.

Навчаючи молодших школярів аудіювати, необхідно здійснювати роботу за такими трьома напрямками:

1. Аудіювання під час пояснення нового матеріалу.
2. Аудіювання як елемент діалогічного мовлення.
3. Аудіювання як спеціальний різновид вправ.

Послідовність роботи вчителя щодо організації процесу аудіювання може бути такою:

1. Словникова робота (пояснення незрозумілих слів).
2. Введення школярів у мовленнєву ситуацію (формулювання завдань).
3. Процес слухання тексту й виконання завдань. Текст озвучує сам учитель або диктор. Текст читається в нормальному темпі, але паузи між реченнями дещо збільшуються.
4. Контроль прослуханого (може проходити в усній і писемній формі, краще у вигляді тестування).
5. Підсумкова робота з прослуханим текстом, яка передбачає поглиблений аналіз тексту й вихід на мовлення. На цьому етапі використовуються вправи на зразок:

- виберіть твердження, які відповідають змісту тексту;

- дайте відповіді на запитання;
- перекажіть текст;
- складіть план прослуханого тощо.

Такі вправи можуть пропонуватись усно й письмово, для роботи в парах та групах.

Програма визначає вимоги до обсягу текстів по класах: 1 клас – до 1 хв. звучання, 2 клас – 2-3 хв., 3 клас – 3-4 хв., 4 клас – 4-5 хв.

(За матеріалами статті : Дубовик С. Аудіювання на уроках української мови // Початкова школа.- 2002.- №3.- С.48-51).

•На уроках письма в букварний період навчання грамоти передбачається формування й розвиток умінь:

- писати друковані й рукописні, рядкові й великі літери українського алфавіту;
- поєднувати букви, використовуючи верхнє, нижнє чи середнє поєднання;
- ритмічно писати букви в словах і реченнях;
- списувати рукописними літерами склади, слова, речення;
- писати під диктовку букви, склади, а також слова, вимова й написання яких збігаються;
- писати розділові знаки: крапку, кому, тире, дефіс, знак оклику, знак питання.

ТЕМА №5

ПРАКТИЧНА РОБОТА (ПИСЬМОВО). ПОБУДОВА ПЛАНУ-КОНСПЕКТУ УРОКУ НАВЧАННЯ ГРАМОТИ (ЧИТАННЯ) В БУКВАРНИЙ ПЕРІОД

МЕТА. Формування навички самостійної побудови конспектів уроків навчання грамоти (читання).

ІНСТРУКТАЖ. Перед складанням конспекту уроку повторити структуру уроку вивчення нової літери. Добираючи прийоми на кожному з етапів уроку, необхідно записати їх назви, конкретні завдання для учнів, зміст виконуваної роботи.

ЗМІСТ РОБОТИ НА ЗАНЯТТІ

1. Ознайомтесь зі змістом матеріалу „Букваря” для вивчення конкретної літери.
2. Визначте тему (за календарним планом), мету уроку (освітню, розвивальну, виховну), обладнання.
3. Продумайте й запропонуйте конкретний зміст етапів:
  - I. Організація класу до роботи.
  - II. Повторення вивченого.
  - III. Робота над вивченням нового матеріалу.

- Продумайте систему роботи над звуком (звуками); дотримуйтеся послідовності в роботі над буквою, що позначає звук(и). Прийоми записуйте конкретно, завдання формулюйте з безпосереднім звертанням до дітей.

- Плануючи роботу за Букварем, визначте прийоми буквеного синтезу, дотримуючись логіки: від злиттів-складів до слів. Докладно розробіть прийоми читання слів у колонках, завдання для вибіркового читання (лексичні, фонетико-графічні, граматичні).

- Враховуючи різну підготовку дітей до школи, різний рівень сформованості в них навичок читання, запропонуйте різні завдання для читання слів, речень, додаткових текстів.

- Розробіть систему запитань для бесіди за ілюстрацією до тексту.

- Сплануйте роботу над текстом, передбачаючи багаторазове перечитування його з різними завданнями і перевіркою осмисленості читання.

- Продумайте підсумок уроку.

- Виготовте наочність (можна ескізи) до уроку.

ДОПОМІЖНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Словниково-логічні вправи

Використання словниково-логічних вправ під час навчання допомагає вирішувати проблему усвідомлення лексичного значення слова і є засобом розвитку логічного мислення, що забезпечить успішне засвоєння в наступних класах таких лексичних понять, як багатозначність слова, пряме й переносне значення, синонімія, антонімія тощо.

З перших днів перебування першокласника в школі перед учителем стоїть завдання навчити його висловлювати свої думки правильно, послідовно, точно й виразно. Звісно, що з цим завданням учень може впоратись лише в тому разі, якщо його увага буде прикута до лексичної сторони мови, а дії спрямовані на оволодіння хоча б найпростішими засобами пояснення прямого значення слова. Такий підхід до лексичної роботи, яка здійснюється на уроках читання й письма, полягає в тому, щоб домогтися точного співвідношення слів, які читаються й використовуються в усному мовленні, та назв предметів і явищ навколишньої дійсності. Якщо учень усвідомить, що кожне слово має своє певне значення, то він точно зможе відтворити свої думки й вибрати найбільш влучні. Неправильне вживання слова, незрозуміння його значення часто зумовлене об'єктивними причинами: учень знає предмет або явище під іншою назвою (лелека-чорногуз, завірюха-хуртовина), не ознайомлений із близькими за значенням словами (синонімами), не володіє поняттям багатозначності.

Важливим кроком для вирішення цієї проблеми є пошук ефективних способів пояснення незрозумілих слів та добір дидактичного матеріалу.

Наводимо приклади словниково-логічних вправ, які можна широко застосовувати в роботі.

1. Назвати предмети з наступним узагальненням:

а) дуб, сосна, береза - ... (назвіть одним словом);

б) карась, лин, окунь – це ... .

2. Продовжити називати видові поняття після узагальнення:

а) маляр, мухомор – це гриби.

Які гриби ти ще знаєш?

б) помідори, огірки, капуста – це ... .

Які ... ти ще знаєш?

3. Вилучити „зайвий” предмет. Що зайве? Чому?

а) стіл, крісло, телевізор, шафа;

б) дуб, бузок, сосна, верба.

4. Узагальнити через протиставлення:

а) дуб – дерево, а смородина - ... ;

б) плаття – одяг, а черевики - ... .

5. Дібрати видові назви до родових:

а) квіти – це чорнобривці, ..., ...;

б) транспорт – це машина, ..., ...

6. Розподілити ряд видових назв між двома родовими: визначити серед ряду птахів перелітних і тих, що залишаються зимувати: ластівки, шпак, горобці, синиці, снігурі, щиглі, дятли.

7. Визначити предмет за його ознаками (колір, форма, розмір...):

а) пухнаста, руда, хитра - ... (лисиця);

б) щедра, золота, барвиста, багата - ... (осінь).

8. Визначити предмет за його діями:

а) літає, падає, покриває, зігріває, блищить, скрипить - ... (сніг);

б) світить, гріє, усміхається, пригріває, зігріває - ... (сонце).

9. Логічне визначення предмета:

а) *береза – листяне дерево;*

б) *волошки - ... .*

- Проаналізуйте запропонований нижче конспект уроку.

УРОК НАВЧАННЯ ГРАМОТИ В 1 КЛАСІ

ТЕМА. Повторення вивчених звуків та букв, які їх позначають.

МЕТА. Закріплювати вміння читати слова різної звуко-складової структури, речення; будувати звукові моделі слів та добирати слова до поданих моделей.

Розвивати вміння будувати схеми до речень і добирати речення до поданих схем. Збагачувати словниковий запас, розвивати зв'язне мовлення.

Виховувати бажання вчитися в процесі гри, творчу уяву.

ОБЛАДНАННЯ: малюнки, таблиці складів, речень, картки для індивідуальної роботи, фонограма пісні.

ТИП УРОКУ: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Активізація учнів до навчальної роботи.

- Доброго ранку! - мовлю за звичаєм.
- Доброго ранку! – кожному зичу я.
- Доброго ранку вам! – людям бажаю.

I усміхаються у відповідь люди:

- Добрі слова ж бо для кожного любі.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Повідомлення теми та мети уроку. Введення казкових персонажів.

- Сьогодні у нас незвичайний урок.

У світ фантазії зробимо ще один крок.

А з творчістю ми вже зустрілись не раз,

І знову вона завітає до нас.

Це час міркувань, наполегливий час.

Цікаві завдання чекають на вас.

- Сьогодні на уроці ми завітаємо в гості до Букваня та Буквинки. А живуть вони в чарівній країні Букванії, де із літерами й звуками трапляються різні пригоди та перетворення. І ви можете стати маленькими чарівниками, які творитимуть з буквами різні дива.

Сьогодні в Буквинки щасливий день – День народження. (Опис Буковинки дітьми). У такий день іменинникам дарують що? (Діти відповідають). А подарунком Буквинці від вас буде ваше вміння:

Не просто слухати, а чути.

Не просто дивитись, а бачити.

Не просто відповідати, а міркувати,

Дружно й плідно працювати.

2. Читання складів з індивідуальних таблиць.

3. Мовна розминка „Щоб ротик був слухняним”.

Дуже важко розпочати

Одразу звуки вимовляти,

Ми роботу язика пропонуємо таку.

Малюки-індики погратися хочуть,

Весело белькочуть:

Бл – бл – бл – бл – бл...

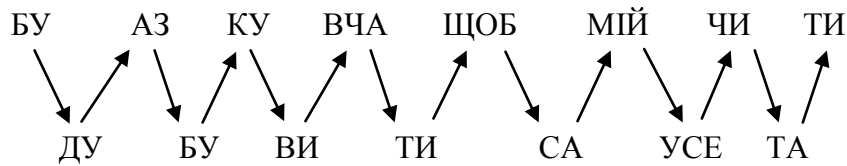
Дудочкою губки склали

Й веселенько так заграли:

Ду-ду, ду-ду-ду,

Ду-ду, ду-ду-ду.

4. Читання скоромовок за стрілочками. Заучування напам'ять.

– А в цей час Буквань біжить до пекаря за подарунком для Буквинки (використовується наочність).

5. „Словничок” – *пекар*.

III. Індивідуальна робота учнів.

1. Звуко-складовий аналіз слів *дятел, голуб*.
2. Словниково-логічна вправа: з'єднання поданих на дошці предметних малюнків із буквами, на які починаються назви зображених предметів.
3. Складання слів із „розсипаних” складів.

IV. Робота над реченням.

1. Читання дітьми запропонованих речень. Схематичне зображення.
2. Добір речення до схеми. □ □□□□ □□□□□

Фізкультхвилинка

V. Повторення вивченого з елементами випередження.

1. Ігрова ситуація:
  - І ось Буквань уже на містку. До будинку Буквинки залишилось зовсім мало. Але містком іти небезпечно, бо зникла одна буква. Знайдіть її (на дошці подано запис: ***мі.ток***).
  - Яке слово утворилося?
2. Впізнавання букв за частинами (використовується наочність).
  - Надворі дуже спекотно, і деякі літери вирішили скупатися. Спробуйте їх упізнати за верхньою частиною та прочитати слово.
3. Читання слова (*рибка*).
4. Розгадування ребуса.
  - Діти, а вам цікаво, який подарунок приготував Буквань своїй подрузі? (Пиріг).
5. Розвиток творчої уяви та фонематичного слуху:
  - Згадайтесь, хто завітав у гості до Буквинки, якщо вони заспівали таких пісень: КУ - КУ ! КВА - КВА! НЯВ - НЯВ! КО - КО - КО! ГА В - ГАВ! ХРЮ - ХРЮ!
6. Групування слів за кількістю складів: (*зозуля, жабка, котик, курочка, песик, свинка*).
7. Привітання Буквинки дітьми: першокласники розповідають вірші та співають пісні про день народження.

VI. Підсумок уроку.

- У кого ми побували на святі?
  - Що повторили?
- Дякую, що на цьому уроці мені з вами так гарно працювалося.

ТЕМА № 6 **УРОКИ ПИСЬМА В БУКВАРНИЙ ПЕРІОД НАВЧАННЯ ГРАМОТИ**

МЕТА. Ознайомлення зі змістом та структурою уроків письма в букварний період навчання грамоти. Формування навички добору дидактичного матеріалу до уроку.

ОБЛАДНАННЯ. Дошка з графічною сіткою №1, кольорова крейда, демонстраційні картки з рукописними літерами, зошити для письма та розвитку мовлення.

ІНСТРУКТАЖ. Готуючись до програвання фрагментів уроків, необхідно підготувати наочність, продумати використання ігрових форм навчання, включити у фрагменти „цікавинки”. Перед заняттям необхідно потренуватись у письмі на дошці з графічною сіткою №1.

ЗМІСТ РОБОТИ НА ЗАНЯТТІ

I. З'ясувати теоретично:

1. Програмні вимоги щодо вироблення графічних навичок письма в букварний період навчання грамоти.
2. Зміст і структура уроків письма в букварний період.
3. Порядок ведення, перевірки зошитів та оцінювання робіт з каліграфії (письма).

II. Підготувати практично

1. Ознайомтесь із запропонованим конспектом уроку письма, зверніть увагу, чи відповідає його структура традиційній схемі. Які методичні “цікавинки” вам сподобались? Підготуйтеся до короткого аналізу конспекту (логіка структури, доцільність використаних прийомів, розвивальний характер завдань).
2. Приготуйтеся до програвання фрагмента уроку письма в букварний період навчання грамоти (тема - за власним вибором):
  - а) повідомлення теми та мети уроку; зв'язок з уроком читання; ознайомлення з рукописною літерою;
  - б) поелементний аналіз літери на демонстраційній картці; письмо вчителем літери на дошці (з коментуванням); підготовчі вправи до письма;
  - в) ознайомлення зі з'єднаннями виучуваної літери з наступними (верхнє, середнє, нижнє) та попередніми;
  - г) написання слів із новою літерою (передбачити розвиток мовлення);
  - г) написання речень із виучуваною літерою (передбачити розвиток мовлення);
  - д) проведення фізкультхвилинок на уроках письма.

ДОПОМІЖНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

План-конспект уроку навчання грамоти (письма)

Тема. Написання великої писаної букви Д – “де”.

Мета. Вчити дітей писати Д; співвідносити її зі звуками [д], [д']; розвивати дивергентне мислення, дрібну моторику рук; виховувати почуття прекрасного, доброзичливе ставлення до навколишнього.

Обладнання. Фішки, у кожного учня на парті зім'ятий папірець, 10 сірників.

Хід заняття

1. Створення позитивного настрою.

Послухайте розмову бабусі й онука та поміркуйте, чи можна так сказати про вас:

- Ти що, Іванку, робиш?
- Пишу листа Галинці.
- Так ти ж писати не вмєєш!
- Та нічого, Галинка ще не вмєє читати.
- Діти, а про вас можна сказати, що ви не вмєєте читати й писати?
- Покажіть фішкою, з яким настроєм ви розпочинаєте заняття.

2. Мотивація навчальної діяльності.

- Щоб писати краще, потрібно, щоб пальчики ваші стали міцними. Виконайте таку вправу: зім'ятий папірець розправте спочатку пальцями правої руки, а потім – лівої (*вчитель демонструє дітям, як слід виконувати вправу*).

3 Розвиток творчого мислення.

- Із сірників викладіть кілька комбінацій так, щоб ви могли пояснити, що означає кожне зображення. Обов'язкова умова – на кожну комбінацію брати тільки 3 сірники. Потім перенесіть по одному сірнику на край парти тільки великим пальцем і мізинцем.

4 Розвиток зв'язного мовлення.

- Сядьте рівненько й розгляньте, яка пора року тут зображена

- Що відбувається з приходом весни? (*Розпускаються листочки на деревах, розливаються річки, кольори в природі стають яскравішими, але вони ще світлі, свіжі : це рання весна.*)

5 Робота над новим матеріалом.

- Розгорніть прописи на сторінці 55 і порівняйте малюнок із фотоілюстрацією. Чи можна сказати, що дівчинка вийшла на прогулянку?

- А зараз повторіть за мною слова, чітко вимовляючи їх: *дерево, дуб, дощ*. Який перший звук у цих словах?

- А тепер вимовимо такі слова: *Діна, дятел*. Як вимовляємо перший звук, твердо чи м'яко? Виділіть його, назвіть букву.

- Ми продовжуємо вивчати приголосні [д], [д'] та букву Д.

- Запишіть ці слова писаними літерами: *дуб, дощ, Діна*.

Проблемна ситуація: діти не можуть записати слово *Діна*, бо не вміють писати велику букву Д.

- Що ж нам робити? Може, запишемо з маленької букви? (*Ні, не можна, це і'мя*).

- Потрібно навчитися писати велику Д. На що слід звернути особливу увагу?

Знати:

- 1.Лінії зошита.
- 2.Елементи букви.
- 3.Послідовність написання.
- 4.З'єднання її з іншими літерами.

Уміти:

- 1.Сидіти за партою.
- 2.Тримати ручку.
- 3.Слухати й запам'ятовувати.
- 4.Писати елементи букви безвідривно.

- Розгляньте писану Д, а я розкажу вам невелику „цікавинку”. Наші предки називали цю букву “добро”. Її інші букви мали не такі назви, як зараз. Але з часом ці назви змінилися, а от у моряків і досі є спеціальний сигнал – буква Д на жовтому прапорі, що означає “даю добро”, тобто “погоджуюся”, “дозволяю”.

- З яких елементів складається Д? (*Подовжена пряма лінія, петля, півовал.*) Зверніть увагу, що петля не виходить за нижню рядкову, а лежить на ній.

- Поміркуйте, як слід писати, з якого елемента починати? (*Лінію легше писати зверху вниз, ніж знизу вгору, тому з прямої лінії.*)

Далі вчитель пояснює послідовність написання літери та записує її на дошці.

Потім учитель пише на дошці мовчки, перед цим давши завдання запам'ятати початок і кінець написання, а діти повторюють за ним у повітрі.

Далі – тренування на пластинках за методикою Монтесорі.

Після цього діти прописують два рядки в прописах, а слабші учні тренуються додатково (вирізають букву, прописують її на манній крупі) й пишуть тільки один рядок. Ті діти, які впорались із завданням швидко, виконують додаткові творчі завдання на картках.

Фізкультхвилинка:

- Людям часто доводиться робити кілька дій одночасно. Спробуємо так і ми.

1-ша вправа. Права рука вперед, ліва назад. *(Плавно літають.)*

2-га вправа. Права рука продовжує літати, ліва стрибає високо по парті.

3-тя вправа. Права малює в повітрі трикутник, ліва – коло.

- Доповніть речення:

З лялькою Барбі грається гарненька, чепурненька, лагідна...(дівчинка). На роликах катається сильний, сміливий, ввічливий... (хлопчик).

- Згадайте імена дітей на букву Д. *(Даринка, Діна, Дмитрик, Денис, Данилко.)*

- Щоб правильно записувати слова з великою Д, запам'ятайте поєднання:

Да, Дм, Ду.

(Учитель пояснює, як виконати поєднання),

- Потренуйтеся виконувати ці поєднання й запишіть імена: хлопчики пишуть “Даринка”; дівчатка – “Дмитрик” по одному разу.

- Скільки голосних у слові *Даринка*? Скільки складів? Який перший звук у слові *Дмитрик*? Якою буквою він позначається?

- Сьогодні я отримала 6 конвертів з розсипаними буквами й телеграму.

Дорогі друзі!

Ми хочемо шанувати пам'ять Т. Г. Шевченка й відвідати його могилу в Каневі. Підкажіть, будь ласка, по якій річці туди можна дістатися теплоходом, бо від шторму її назва розсипалася.

Мандрівники з Австралії.

- Поділіться на групи та складіть букву. *(Букви розрізані за принципом пазлів.)* Представник групи запише її на дошці. З букв складемо назву річки.

- Яку відповідь напишемо мандрівникам?

6. Підсумок уроку.

- Недаремно ми сьогодні вивчали букву Д, що називалася „добро”. Вона допомогла нам зробити добру справу – виручити мандрівників.

- А чи всі проблеми ми вирішили? Скажіть, які завдання були для вас цікавими? Які складними? Почитаємо вірші Т. Г. Шевченка. *(Діти читають напам'ять.)*

- Із яким настроєм ви підете на перерву?

Урок закінчено. Дякую за роботу.

ДОПОМІЖНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

- Добираючи матеріал для фізкультхвилинок, необхідно брати до уваги:

- найефективнішими є фізичні розминки для всього тіла й для тих його частин, які найбільш напружено працюють під час письма: очей, правої руки, м'язів плечей, спини;

- урок письма слід переривати на відпочинок не менше двох разів. Час визначається вчителем, однак кожна з перерв не коротша 0,5 хвилини.

- відпочинок може надаватися як усім учням одночасно, так і окремим, враховуючи індивідуальні особливості (слабкий зір, слабка рука, захворювання).

- фізкультхвилинки доцільно перетворювати в ігри, пов'язуючи їх із темою уроку.

У навчанні першокласників писати букви використовуються методи та прийоми:

- аналітико-синтетичний (аналіз букви і синтез і складових елементів);

- копіювання (наведення літери за трафаретом, по кальці, у повітрі...);

- тактування (рух пальців униз іде під рахунок “раз”, угору – звук “і”);

- порівняння букви чи її елементів із предметами навколишнього середовища, із вивченими буквами;

- письмо однієї і тієї ж літери різними кольорами та різних розмірів на окремих аркушах паперу;

- промовляння вголос усього, що пишуть;
- письмо з рукою вчителя;
- аналіз зразка, поданого вчителем, чи в зошиті з друкованою основою (висота, ширина, нахил, рівне розташування в рядку).

Враховуючи вікові особливості розвитку шестирічних учнів (слабкість м'язів руки, недостатня регуляція рухів під час письма, значна стомлюваність за тривалого напруження), учитель має систематично приділяти увагу розвитку дрібних м'язів руки дитини. Творчий і цілеспрямований підхід до цієї справи допоможе першокласникам запобігти виникненню фізичного болю в руці на уроках письма.

Окрім традиційних прийомів розвитку руки дитини (малювання, штрихування, вирізування, ліплення), можна використовувати й такі ігрові завдання.

1. Вправи з сірниками

Швидко переносити сірники (без сірникової голівки) на відстань 30 см, дотримуючись вимоги:

- пальцями обох рук;
- пальцями лівої руки;
- тільки двома пальцями – великим і мізинцем;
- тільки вказівним та середнім пальцями;
- тільки середнім і безіменним пальцями;
- тільки безіменним і мізинцем;
- тільки мізинцями двох рук викласти пряму лінію з 10 сірників;
- вказівним і середніми пальцями побудувати 4 трикутники;
- складати букви, слова з сірників.

2. Вправи із зім'ятим аркушем паперу

Швидко розгладити зім'ятий аркуш паперу:

- обома руками;
- однією рукою;
- тільки великими пальцями;
- тільки вказівними;
- обома кулачками;
- великим і вказівним пальцями однієї руки;
- вказівним і середнім пальцями однієї руки;
- середнім і безіменним пальцями однієї руки;
- безіменним і мізинцем однієї руки;
- будь-яким одним пальцем.

3. Вправи на координацію рухів

Розв'язувати й зав'язувати вузлики. Змагатися можна парами: один зав'язує, другий розв'язує. Виграє та пара, яка швидше зав'яже і розв'яже 10 вузликів.

4. Вправи на розвиток точності рухів

- Не відриваючи руки, провести лінію всередині доріжок (між рядками газетних колонок зліва направо або всередині доріжки, не виходячи за її краї).

- Малювати за точками або штрихами.
- Домалювати елементи малюнка за зразком.
- Малювати узор на малій площині.

5. Вправи з дрібними предметами

- Виготовлення намиста нанизуванням насіння, горобини, мушель, бісеру.
- Пришивання гудзиків.
- Виготовлення композицій із пір'їнок, соломки, засушених квітів, листочків.
- Складання букв розрізаних за принципом пазлів.

Зверніть увагу! У букварний та післябукварний періоди в школярів формуються вміння, які є основою правописної грамотності:

- уважно вдивлятися в написання слова;
- слідом за вчителем вимовляти слово за правилами вимови, а потім промовляти його так, як воно пишеться (у-че-нь);
- записувати під диктовку слова, написання яких не в усьому відповідає вимові (зі списку слів, поданих для запам'ятовування);
- переносити слова з рядка в рядок, застосовуючи (з допомогою вчителя) основне правило переносу: переносять за складами, одну букву не залишають на рядку й не переносять.

У букварний період навчання грамоти застосовуються такі види робіт, спрямовані на вироблення в учнів графічних та початкових орфографічних умінь:

1. Підготовчі вправи (аналіз графічної будови нової літери; „письмо” в повітрі; письмо вологим пензликом на дошці; обведення контурів літери „сухим пером” або зворотним кінцем ручки; письмо за трафаретом або по кальці).

2. Письмо під рахунок (тактування).

3. Списування (з друкованого, рукописного та змішаного шрифтів; списування-копіювання, вибіркоче або з певним фонетико-графічним, лексичним чи логічним навантаженням).

4. Запис під диктовку (літер, складів чи „букварних” слів).

5. Письмо з пам'яті (букв, складів, слів).

6. Вправи на перевірку виконаних записів.

Зверніть увагу! Враховуючи те, що першокласники найчастіше пропускають букви на позначення голосних звуків, під час списування чи письма під диктовку учням доцільно напівголосно промовляти звуки, які вони позначають буквами. Голосні звуки при цьому артикуються протяжно.

Цікава інформація для майбутнього вчителя

- Слово „буква” в усі слов’янські мови прийшло від німців. У них воно означало *букове дерево*, а також *дощечку з дерева, призначену для письма*. У нас спочатку слово „буки” було назвою літери „бе”, а потім стало назвою будь-якої літери.

- Сучасний український алфавіт – це видозмінена кирилиця. Вона лягла в основу болгарського, давньоруського та сербського письма. Інші слов’янські азбуки (польська, чеська, словацька) походять від латинського письма.

- Суттєвою ознакою письма є і спосіб розташування букв на папері. У більшості країн пишуть зліва направо. Однак виявляється, що й сьогодні не менше мільярда людей на землі пишуть справа наліво або згори донизу. Китайці, наприклад, пишуть вертикальними колонками зверху вниз, а розташовують ці колонки справа наліво. Таку книжку доводиться читати не з першої сторінки, а з останньої, а кожну сторінку – справа наліво й згори донизу. Таким способом написання користуються і японці.

Справа наліво пишуть і жителі арабських країн та євреї, однак букви в їхніх книгах розміщені рядками, а не колонками.

- За давньою традицією в Австралії та Японії дітей навчають писати й правою, і лівою рукою.

Готуючи урок письма, використовуйте цікаві вправи

- Утворіть якнайбільше нових слів із букв слова „магазин” і запишіть їх (низ, зима, газ, маг, гам).

- Пригадайте й запишіть слова, що мають у своєму складі назви нот (помідори, доля, доміно, дорога, фарба і т.п.).

- Утворіть „ланцюжок”: запишіть першим запропоноване вчителем слово, а наступні слова повинні починатися двома буквами, що є останніми в попередньому слові (ялина – наша – шапка – калина – народ і т.п.).

- Доберіть і запишіть слова „сходинки”: в першому слові – один склад, у другому – два, в третьому – три, в четвертому – чотири і т.д. (сад, садок, дерево, морозиво тощо). Перемагає той, хто піднімається на „найвищу сходинку” (добере слово з найбільшою кількістю складів).

- Пригадайте й запишіть слова, в яких є лише один голосний звук, але повторюється він кілька разів (молоко, барабан, килими, берег, вісім і т.п.).

ТЕСТИ Й ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

з розділу „Методика навчання грамоти”

1. Навчання грамоти здійснюється за
  - а) звуковим аналітико-синтетичним методом;
  - б) звуковим аналітико-синтетичним методом і частково методом цілих слів.
2. Звуковий аналітико-синтетичний метод навчання грамоти базується на
  - а) 2 принципах;
  - б) 3 принципах;
  - в) 4 принципах.
3. Провідний принцип сучасного звукового аналітико-синтетичного методу передбачає:
  - а) навчання грамоти здійснювати від звука до букви;
  - б) навчання грамоти здійснювати від букви до звука.
4. На уроці читання в букварний період учитель повинен ознайомити першокласників:
  - а) спочатку зі звуком, а потім з буквою, що його позначає;
  - б) одночасно зі звуком і буквою, що його позначає;
  - в) спочатку з буквою, а потім зі звуком, який вона позначає.
5. Завершити фрази:

- 5.1 Навчання грамоти – це період діяльності першокласників, протягом якого в них формуються...
- 5.2 Аналіз мовних одиниць у період навчання грамоти передбачає....
- 5.3 Прийоми звукового синтезу – це .....
- 5.4 Синтез мовних одиниць (у тому числі й звуковий) становить собою...
- 5.5 Дидактичний мовний матеріал у період навчання грамоти становить собою...
- 5.6 Порядок вивчення літер за „Букварем” обумовлений...
- 5.7 На уроках письма вчитель має сформулювати в учнів такі основні вміння й навички:....
- 5.8 Формування правописних умінь у 1 класі забезпечують вправи:...
- 5.9 Розвивати аудіативні вміння школярів – це значить...

МОДУЛЬНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА

з розділу „Навчання грамоти” (тести)

1. Навчання грамоти – це період діяльності першокласників, протягом якого вони оволодівають:
- а) первинними вміннями читання й письма;
- б) первинними навичками письма, читання, усного мовлення.
2. Навчання грамоти в сучасній початковій школі здійснюється за методом:
- а) звуковим аналітичним;
- б) звуковим аналітико-синтетичним;
- в) звуковим аналітико-синтетичним із частковим застосуванням методу цілих слів;
- г) складовим.
3. Провідним принципом методу навчання грамоти є:
- а) одночасно-паралельне ознайомлення першокласників із твердим і м'яким приголосними звуками, що позначаються однією буквою;
- б) навчання грамоти здійснюється в послідовності від звука до букви;
- в) принцип поскладового читання й письма.
4. Навчання грамоти поділяється на:
- а) 2 періоди;
- б) 3 періоди.
5. Прийоми звукового аналізу й синтезу застосовуються:
- а) в добукварний і букварний періоди;
- б) букварний період;
- в) букварний і післябукварний періоди.
6. Застосування прийомів звукового аналізу й синтезу на уроці вивчення нової літери є:
- а) бажаним;
- б) обов'язковим;
- в) можливим.
7. Чи можуть у структурі уроку читання прийоми звукового синтезу передувати прийомам звукового аналізу?
- а) так;
- б) ні.
8. Для ознайомлення першокласників із фонетичними поняттями використовуються:
- а) спостереження за артикуляцією, наслідування, активне промовляння;
- б) розповідь, активне промовляння.
9. Звукові синтетичні вправи, здійснювані з опорою на букви, пропонуються:
- а) в добукварний період навчання грамоти;

б) в букварний період.

10. Вивчення літер у букварний період здійснюється:

а) в алфавітному порядку;

б) за принципом частотності вживання їх у писемному мовленні;

в) за принципом врахування складності вимови звуків.

11. Букварний період навчання грамоти поділяється на:

а) два етапи;

б) три етапи.

12. Навчити першокласників читати прями склади – злиття – це основне завдання:

а) першого етапу;

б) другого етапу.

13. На уроках письма в першокласників формуються навички:

а) каліграфічного письма;

б) каліграфічного й орфографічного письма;

в) орфографічного письма.

14. Цілеспрямована робота з розвитку усного діалогічного й монологічного мовлення першокласників проводиться на уроках:

а) читання;

б) письма;

в) читання та письма.

15. Письмо літер під тактування сприяє виробленню вмінь писати:

а) в одному темпі;

б) каліграфічно;

в) каліграфічно й в одному темпі.

16. Формуючи навичку письма на першому етапі букварного періоду, необхідно більше приділяти уваги:

а) швидкості;

б) якості письма.

ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ З РОЗДІЛУ “Методика навчання грамоти”

1. Предмет і завдання курсу “Методика викладання української мови в початкових класах”. Зв'язок методики викладання української мови з іншими науками. Основні розділи курсу.
2. Короткий історико-критичний огляд методів навчання грамоти.
3. Характеристика сучасного звукового аналітико-синтетичного методу навчання грамоти. Прийоми звукового аналізу та синтезу.
4. Основні навчально-виховні завдання добукварного періоду. Методика розвитку усного мовлення в добукварний період.
5. Методика формування в учнів початкових уявлень про „слово”, „речення”, „текст”. Прийоми моделювання та конструювання речень.
6. Методика ознайомлення учнів із фонетичними уявленнями „звуки мовлення”, „голосний звук”, „приголосний звук”.
7. Методика ознайомлення учнів із фонетичними уявленнями: „твердий приголосний”, „м'який приголосний”, „дзвінкий і глухий приголосний”, „склад”, „наголос”.
8. Зміст, структура й методика уроку письма в букварний період навчання грамоти.
9. Букварний період навчання грамоти, його значення та завдання. Поділ букварного періоду на етапи.
10. Зміст і побудова сторінки „Букваря” в букварний період навчання грамоти, методика роботи за нею. Принцип розташування літер у „Букварі”.
11. Методика ознайомлення учнів із новим звуком та буквою, яка позначає цей звук (структура уроку читання).
12. Прийоми навчання учнів читати прямі склади типу ПГ-ПГ, двоскладові слова. Поступове оволодіння читанням багатобуквених складів, перехід до читання цілими словами.
13. Розвиток мовлення й мислення учнів у букварний період навчання грамоти.
14. Методика роботи над зв'язним текстом у „Букварі” та сюжетними ілюстраціями до тексту.
15. Методика навчання учнів писати нову букву, склади, слова з нею (структура уроку).
16. Засвоєння на уроках письма основ правопису. Види вправ на уроках письма в букварний період.
17. Розвиток аудіативних умінь молодших школярів засобами рідної мови.

ЗМІСТ

Передмова.....	3
Список рекомендованої літератури до розділу „Методика навчання грамоти”.....	4
Понятійний апарат до розділу „Навчання грамоти”	7
Тема №1. Методика навчання грамоти. Аналіз програм, підручників, навчальних матеріалів для навчання грамоти	11
Тема №2. Звуковий аналітико-синтетичний метод навчання грамоти.....	15
Тема №3. Добукварний період навчання грамоти.....	19
Тема №4. Букварний період навчання грамоти.....	24
Тема №5. Практична робота (письмово). Побудова плану-конспекту уроку навчання грамоти (читання) в букварний період.....	28
Тема №6. Уроки письма в букварний період навчання грамоти.....	35
Тести для самоперевірки знань із розділу „Навчання грамоти”.....	45
Модульна контрольна робота з розділу „Навчання грамоти”.....	46
Питання до екзамену з розділу „Методика навчання грамоти”.....	49

Наукове видання

*Методика викладання української мови
в початкових класах*
ЧАСТИНА 1
Навчання грамоти

Посібник-практикум для студентів педагогічного факультету

Комп'ютерна верстка:
Підгурська В.Ю.

Коректор:
Підлужна Г.В.